

Notitie Context Kinderopvang

Voorwoord

De Context Kinderopvang heeft als doel de maatschappelijke en pedagogische opdracht van de samenleving aan de kinderopvang te definiëren. Dit document beschrijft de aanleiding tot en de uitgangspunten voor het initiatief om te komen tot een omschrijving van de (pedagogische) Context voor de Kinderopvang. Dit document is een discussiestuk waarin de gedachten en overwegingen over een Context voor de Kinderopvang zijn samengevat. Het stuk is op verschillende bijeenkomsten met verschillende genodigden uit de sector besproken. Suggesties en commentaar die op deze bijeenkomsten gegeven werden, zijn in deze versie verwerkt. Deze laatste versie is de basis zijn voor de uiteindelijke heldere en beknopte formulering van de maatschappelijke/pedagogische opdracht van de kinderopvang.

Inhoud

Inleiding op een Context voor de Kinderopvang	2
Uitgangspunten voor een Context voor de Kinderopvang	5
Maatschappijbeeld, mensbeeld, kindbeeld	7
Maatschappijbeeld.....	7
Mensbeeld	8
Kindbeeld.....	9
De maatschappelijk/pedagogische positie van de kinderopvang.....	10
Kinderopvang en gezin.....	10
Kinderopvang en onderwijs	12
De eigenheid van kinderopvang	12
Een pedagogische driehoek.....	13
DE KUNDE VAN KINDEROPVANG	15

Inleiding op een Context voor de Kinderopvang

Kinderopvang in Nederland is het brede stelsel van voorzieningen dat gericht is op de begeleiding, verzorging en opvoeding van kinderen in de leeftijd van nul tot twaalf op momenten dat hun ouders werken of andere bezigheden hebben en de kinderen (nog) niet naar school gaan. Er zijn verschillende vormen van kinderopvang. De bekendste is de dagopvang voor kinderen van 0 tot 4 jaar. Ook peuterspeelzalen voor kinderen van 2,5 tot 4 jaar hebben naast de spel- en ontmoetingsfunctie ook een opvangfunctie. Voor kinderen van 4 tot 12 jaar zijn er de centra voor buitenschoolse opvang en de (veelal met vrijwilligers georganiseerde) overblijfvoorzieningen. Gastouderopvang is een kleinschalige en flexibele vorm van kinderopvang voor kinderen van 0 tot 12 die geboden wordt in de thuissituatie van de gast- of vraagouder. Overal waar in dit document over 'kinderopvang' gesproken wordt, wordt worden al deze vormen van kinderopvang bedoeld.

De kinderopvang is in Nederland vooral tot ontwikkeling gekomen in de jaren 90 van de vorige eeuw als dienstverlening aan ouders die gedurende de tijd dat zij werken, opvang zoeken voor hun kind.

De wens voor meer kinderopvang werd in de jaren 60 en 70 het eerst geuit door de vrouwenbeweging. Dit resulteerde in eerste instantie vooral in een groei van de peuterspeelzalen en mondjesmaat in een groei van de dagopvang voor kinderen van 0-4 jaar. Vanaf begin jaren tachtig kreeg de roep om meer kinderopvang gaandeweg meer maatschappelijke ondersteuning. De kinderopvang zag zichzelf in deze periode als een aanvullend opvoedingsmilieu voor kleine kinderen en wilde daarmee werkende ouders ontlasten.

Op politiek niveau werd de toenemende vraag naar kinderopvang onderkend. Dit resulteerde in diverse overheidsmaatregelen waardoor de omvang van de kinderopvang in de jaren negentig van de vorige eeuw spectaculair toenam. De ratio voor de uitbreidingen lag in de opvatting dat kinderopvang een sociaal-economische behoefte is waaraan een marktgerichte dienstverlening tegemoet moet komen.

De capaciteitsuitbreiding stond in deze periode hoog op de agenda van managers en beleidsmakers in de kinderopvang. Tegelijkertijd was er zorg en aandacht voor de kwaliteit van de kinderopvang. Om de kwaliteit te waarborgen zijn er door de overheid en de sector verschillende

initiatieven genomen. Daarbij moet gedacht worden aan het ontwikkelen van een certificeringsstelsel voor de kinderopvang en de invoering van de Wet kinderopvang in 2005.

In het begin van de 21ste eeuw stabiliseerde de vraag naar kinderopvang. Daarmee kwamen er energie en aandacht vrij voor de ontwikkeling van de pedagogische fundamenteën van de kinderopvang. Tegelijkertijd groeide het maatschappelijk besef dat kinderopvang meer is, kan en moet zijn dan louter opvang. Kinderopvang biedt kinderen een opvoedingsmilieu waar kinderen stimulansen vinden die een aanvulling zijn op de opvoeding in het gezin en op school. De kinderopvang profileert zich als pedagogische omgeving waarin kinderen niet alleen verzorgd en beziggehouden maar ook opgevoed worden en wil voor de ouders van de kinderen een gewenste en betrouwbare partner in de opvoeding zijn. Er wordt momenteel gewerkt aan een pedagogisch curriculum voor de kinderopvang: de uitwerking van pedagogische doelen en methodieken die richting geven aan het pedagogisch handelen in de kindercentra.

De ontwikkelingen in de kinderopvang vragen om een duidelijk statement over de maatschappelijke opdracht en functie van de kinderopvang. Context Kinderopvang is een initiatief om tot een dergelijk statement te komen. Context Kinderopvang heeft als doel de pedagogische en maatschappelijke opdracht van de samenleving aan de kinderopvang te formuleren. Hiermee wordt bedoeld: een door de gehele sector onderschreven stelsel van pedagogische doelen dat de kinderopvang in haar maatschappelijke context plaatst en waarmee de kinderopvang tegemoet komt aan de opdracht die de maatschappij aan kinderopvang geeft.

Het belang van het formuleren van een Context voor de Kinderopvang is meerledig.

- De Context voor de Kinderopvang verwoordt de maatschappelijke opdracht van de kinderopvang. Het geeft een antwoord op de vragen: wat verwacht de maatschappij van de kinderopvang, welke bijdrage levert de kinderopvang aan de ontwikkeling van kinderen en wat betekent de kinderopvang voor de gezinnen waarin kinderen opgroeien?
- Een geformuleerde Context voor de Kinderopvang verwoordt wat alle maatschappelijke geledingen die bij de kinderopvang betrokken zijn – individuen (ouders en werknemers), instellingen, instituties (wetenschap) en overheden – met elkaar verbindt. De Context voor de Kinderopvang definieert het gemeenschappelijke

doel en vormt daarmee het bindmiddel voor de gezamenlijke inspanning.

- De Context voor de Kinderopvang schraagt de maatschappelijke positionering en het maatschappelijk draagvlak van de kinderopvang.
- Een geformuleerde Context voor de Kinderopvang vormt een stevige leidraad voor het formuleren van pedagogisch beleid en het vormgeven van de pedagogische praktijk zodat elke kinderopvangorganisatie kan bijdragen aan het ontwikkelen van kinderopvang als een waardevolle voorziening voor kinderen die bijdraagt aan het ontwikkelen van de persoonlijke en sociale competenties van kinderen. In samenhang daarmee biedt de pedagogisch context een basis voor het curriculum voor de kinderopvang en biedt aangrijpingspunten voor het ontwikkelen van instrumenten.

Voor de formulering van de Context voor de Kinderopvang wordt gebruikgemaakt van:

- de kennis en ervaring die Nederlandse kinderopvangorganisaties verworven hebben bij het vormgeven van de pedagogische praktijk in de kindercentra;
- de inspiratie en nieuwe inzichten die de ontwikkeling van de kinderopvang in andere landen kan bieden;
- de kennis en inzichten die de wetenschap biedt;
- kennis van en inzicht in maatschappelijke ontwikkelingen.

Deze notitie is een weergave van de gedachten die geformuleerd zijn over een Context voor de Kinderopvang en dient als basis voor de formulering van de Context voor de Kinderopvang.

Uitgangspunten voor een Context voor de Kinderopvang

De formulering van de Context voor de Kinderopvang vindt zijn basis in de volgende gegevens:

- Het laatste decennium van de 20ste eeuw heeft de focus van de kinderopvang vooral gelegen uitbreiding en het bieden van opvang in het licht van de arbeidsparticipatie van vrouwen. Kinderopvang is inmiddels als opvangvoorziening vanzelfsprekend en speelt een belangrijke rol in het leven van veel werkende ouders en hun kinderen. Inmiddels brengt 50 procent van de kinderen van 0 tot en met 3 jaar en 13 procent van de kinderen van 4 tot en met 11 jaar een deel van de week door in de formele kinderopvang (dagopvang, buitenschoolse opvang, gastouderopvang). Als peuterspeelzalen worden meegerekend, maakt de overgrote meerderheid van de kinderen van 2 en 3 jaar gebruik van voor-schoolse (opvang)voorzieningen.¹ Deze groei van de kinderopvang vraagt om een heldere formulering van de bijdrage van de kinderopvang aan het Nederlandse opvoedingsklimaat.
- Naast het gezin vormt de kinderopvang – samen met het onderwijs – de geïnstitutionaliseerde opvoedingscontext voor het overgrote deel van de Nederlandse kinderen van 0 tot 12 jaar. Binnen de gezamenlijke opvoedingsdoelstelling heeft elk van de drie participanten in de driehoek gezin – kinderopvang – onderwijs, een eigen pedagogische opdracht.
- De pedagogische opdrachten van gezin, kinderopvang en onderwijs overlappen elkaar en hebben daarnaast elk een eigen focus.
- In Nederland is kinderopvang als dienstverlening aan ouders een (sociaal-economisch) gegeven. Kinderopvang als opvoeder, als medeverantwoordelijke is nog allerminst vanzelfsprekend.

¹ Kerncijfers OCW 2003-2007

- In het buitenland zijn veel voorbeelden te vinden van een samenhangende pedagogische praktijk in de driehoek: gezin – onderwijs – kinderopvang en van een onderscheidende opdracht aan de kinderopvang. Deze voorbeelden zijn een inspiratiebron voor het ontwikkelen van een pedagogisch kader voor de Nederlandse Kinderopvang.
- In Nederland wordt door de wetenschap op vele gebieden kennis ontwikkeld die het pedagogische kader voor de kinderopvang kan ondersteunen. Zo wordt er onderzoek gedaan naar de voorwaarden voor een kwalitatief goede kinderopvang, naar de effecten van voor- en vroegschoolse ontwikkelingsprogramma's en naar het groeps- en spelgedrag van kinderen. De resultaten van dit onderzoek kunnen meer benut worden in de Nederlandse kinderopvangpraktijk.
- Aan de formulering van een pedagogische opdracht ligt een mens- en maatschappijbeeld ten grondslag. De visie op de maatschappij, op mensen die deel uitmaken van die maatschappij en op de verhouding tussen mensen en de maatschappij vormen het uitgangspunt voor de formulering van het kindbeeld, wat op zijn beurt weer bepalend zal moeten zijn voor de pedagogische praktijk.

Maatschappijbeeld, mensbeeld, kindbeeld

Een Context voor de Kinderopvang is gebaseerd op een samenhangende beschrijving van maatschappij-, mens- en kindbeeld waarbij het kindbeeld een mensbeeld veronderstelt, en het mensbeeld een maatschappijbeeld. Het zal nodig zijn de onderlinge relaties te specificeren. Uit het kindbeeld en de huidige psychologische en pedagogische kennis over de ontwikkeling van jonge kinderen volgen aanwijzingen voor het pedagogisch handelen.

Een eerste aanzet tot het formuleren van het maatschappijbeeld is de constatering dat volwassenen en kinderen deel uitmaken van een voortdurend in beweging en ontwikkeling zijnde samenleving waarin mensen vanuit verschillende inspiraties en visies samenleven. Het functioneren van onze samenleving veronderstelt dat burgers beschikken over democratische vaardigheden en het vermogen hebben zich open te stellen en respect te hebben voor anderen en andersdenkenden. Daarbij wordt uitgegaan van de eigenheid, autonomie en verantwoordelijkheid van ieder mens en wordt verondersteld dat ieder mens in potentie kán functioneren in een democratische samenleving waarin ontwikkelingen elkaar snel opvolgen en waarbij respectvolle omgang met de medemens een voorwaarde is.

Voor het opgroeien van kinderen betekent dit dat alle kinderen – ongeacht klasse, sekse, etniciteit en (lichamelijke en cognitieve) capaciteiten – recht hebben op de onvoorwaardelijke aandacht en ondersteuning van de volwassenen om hen heen die hen begeleiden in hun ontwikkeling naar autonome, zelfbewuste en vaardige mensen die zich een volwaardige plaats in de maatschappij kunnen verwerven. De ontwikkeling van de competenties voor – democratische – participatie vormt het belangrijkste ijkpunt in de ontwikkeling van een kind tot volwassene.

Maatschappijbeeld

Kinderen groeien op in een dynamische en complexe maatschappij. De omgeving waarin kinderen opgroeien tot volwassenen verandert snel. Structuren, normen en waarden, gebruiken en gewoonten die voor de opvoedende ouders de richtlijn zijn in hun opvoeding, zullen een ander aanzien gekregen hebben tegen de tijd dat hun kinderen als volwassenen deel gaan nemen aan de maatschappij. Dat maakt opvoeden niet eenvoudig.

Van ouders en professionele opvoeders wordt gevraagd dat zij onderscheid kunnen maken en het verband kunnen leggen tussen de oppervlakkige structuren, normen en waarden die met de tijd andere gedaanten aannemen en de dieper liggende kern van onze maatschappij.

De kern van onze maatschappij wordt gevormd door het democratisch gedachtegoed, respect voor andersdenkenden en solidariteit met afhankelijken. De vorm waarin de kernwaarden zich manifesteren, verandert voortdurend.

De veranderingen worden aangewakkerd door de ontwikkelingen in de wereldeconomie en de daarmee gepaard gaande mondialisering van instituties en de toenemende migratie. Botsingen tussen tradities en culturen, bedreigingen van de democratische kernwaarden, economische en maatschappelijke uitsluiting en het ontbreken van solidariteit, brengen veel spanningen in de maatschappij.

Dit noopt opvoeders hun kinderen uit te rusten met een stevig verankerd gevoel van eigenwaarde, inzicht in de democratische kernwaarden en respect voor andersdenkenden en afhankelijken.

Onze kinderen groeien op in een wereldgemeenschap, die opgebouwd is uit een netwerk van regionale, nationale en plaatselijke gemeenschappen. Het leven in een gemeenschap is voor ons mensen een voorwaardelijke conditie. Dat maakt dat ieder individu niet alleen deel uitmaakt van zijn of haar gemeenschap (de maatschappij), maar daar ook verantwoordelijkheid voor dient te dragen. Daarom is de gemeenschap (maatschappij) waarin kinderen opgroeien, mede verantwoordelijk voor de toerusting van kinderen om als volwassenen deel te kunnen nemen aan deze gemeenschap.

Mensbeeld

Deelnemen aan de maatschappij/gemeenschap en daar ook – naar vermogen – verantwoordelijkheid voor kunnen dragen, vraagt van volwassenen dat zij de kernwaarden van de gemeenschap begrijpen en respecteren.

Deelnemen aan een gemeenschap vraagt van volwassenen dat zij het vermogen hebben gedachten en gevoelens te delen, wederkerigheid te ervaren, betrokkenheid te tonen en zorg te geven en te ontvangen.

Verantwoordelijkheid nemen voor en actief participeren in de gemeenschap zijn voorwaarden voor het voortbestaan van de gemeenschap als zodanig. Om deel te kunnen nemen moeten volwassenen toegerust zijn met een stevig gevoel van eigenwaarde, inzicht in eigen vermogens en krachten, moed en veerkracht. Zij moeten bereid zijn om hun vermogens en talenten te ontwikkelen en in te zetten voor het voortbestaan van de gemeenschap en verantwoordelijkheid willen nemen – direct of indirect – voor de zorg en het welzijn van de volgende generatie.

Kindbeeld

Een kind wordt geboren met de drang en noodzaak om deel te nemen aan de gemeenschap waar het toe behoort en beschikt van nature en in potentie over alle capaciteiten die het nodig heeft om daar deel van uit te maken. Kinderen zijn gericht op en afhankelijk van de mensen tussen wie zij opgroeien en zullen, mits zij niet geschaad worden in hun ontwikkelingen en gerespecteerd worden in hun autonomie en individualiteit, gemotiveerd zijn om zich een volwaardig lidmaatschap van de gemeenschap te verwerven.

Een kind heeft een natuurlijk drang tot groei en ontwikkeling en wil greep krijgen op de wereld om hem heen: de materiële wereld en de wereld van (gedeelde) gevoelens en gedachten. Dat maakt dat een kind nieuwsgierig is, wil ontdekken, weten en begrijpen. In principe is een kind bereid om alles te aanvaarden zoals het is, er kennis mee te maken en ervan te leren. Deze openheid geeft hem het vermogen al zijn capaciteiten en talenten te ontwikkelen en emotionele verbindingen aan te gaan met ieder lid van de gemeenschap. Deze ontvankelijkheid maakt een kind ook kwetsbaar en dat geeft de maatschappij/volwassenen de verantwoordelijkheid kinderen 'het goede' voor te leven en te beschermen tegen invloeden die zijn welzijn ondermijnen.

Om zich in de volle breedte te kunnen ontwikkelen, is een kind afhankelijk van de gemeenschap waarin hij opgroeit. Een kind heeft er recht op door de gemeenschap opgenomen te worden en door de gemeenschap bejegend te worden volgens de normen en waarden van de gemeenschap. Dit recht van kinderen is vastgelegd in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties. Dit verdrag verplicht de gemeenschap elk kind geborgenheid (koestering, warmte, voeding), veiligheid (het afschermen van potentiële gevaren en bedreigingen van zijn integriteit) en respect voor zijn autonomie (zelfwaardering en gevoel van competentie) te geven.

De maatschappelijk/pedagogische positie van de kinderopvang

De maatschappelijk/pedagogische positie van de kinderopvang kan beschreven worden als een van de drie hoekpunten van de driehoek <gezin – onderwijs – kinderopvang> die samen de opvoedingsomgeving voor het kinderen vormen.

In deze driehoek functioneren naast het gezin, het onderwijs en de kinderopvang nog andere 'participanten' in opvoeding, zoals clubs, verenigingen, de Centra voor jeugd en gezin, de jeugdzorg en andere instellingen die direct of indirect bemoeienis hebben met de opvoeding van kinderen.

De maatschappelijk/pedagogische opdracht van de kinderopvang vormt samen met de maatschappelijk/pedagogische opdracht van het gezin, het onderwijs en de andere participanten een sluitend systeem van maatschappelijke zorg voor de opvoeding van kinderen en benoemt de bijdrage van de kinderopvang aan de ontwikkeling van kinderen.

Kinderopvang en gezin

Kinderen groeien op in gezinnen. In onze huidige maatschappij bestaan naast het traditionele gezin, vele uiteenlopende vormen van gezinnen: een-oudergezinnen, twee-oudergezinnen, gezinnen waarin beide ouders van het zelfde geslacht zijn, 'nieuwe' gezinnen waarin een van beide ouders samen leeft met een nieuwe partner, 'uitgebreide' gezinnen waarin meerdere volwassenen (al dan niet de eigen ouders) en kinderen (al dan niet de eigen broers en zussen) samenleven. De 'normale' gezinssituatie is in Nederland veelvormig en vaak ook intercultureel. Daarnaast groeit een kleine groep kinderen op in een tehuis of in een pleeggezin.

Wat al deze gezinssituaties – in hun onderling verscheidenheid – verbindt is de pedagogische opdracht:

- De opvoeding in een gezinssituatie moet – evenals in het onderwijs en de kinderopvang – voldoen aan de vier basisbehoeften van kinderen, te weten:
 - het bieden van fysieke en emotionele veiligheid;
 - het bieden van mogelijkheden tot het ontwikkelen van persoonlijke competenties;

- het bieden van mogelijkheden tot het ontwikkelen van sociale competenties;
- het voorleven van waarden en normen en begeleiding geven bij het zich eigen maken van waarden en normen;
- een gezin leert kinderen de communicatieve vaardigheden (taal, omgangsvormen, manieren om emoties te uiten, etc.) die het nodig heeft om als individu deel te nemen aan zijn leefomgeving;
- een gezin leert kinderen de sociale vaardigheden die het nodig heeft om vreedzaam samen te kunnen leven in familieverband;
- een gezin laat kinderen kennismaken met de materiële wereld en leert hen hoe de wereld 'werkt';
- een gezin laat kinderen kennismaken met de geestelijke wereld en leert hen hoe gevoelens en gedachten vormgegeven worden in kunst en cultuur en leert hen over maatschappelijke en intermenselijke normen en waarden.

Het gezin kenmerkt zich steeds meer door los/vaste, meer of minder tijdelijke (familie-)verbanden. Ook de omgeving van het gezin – de maatschappelijke leefomgeving – kenmerkt zich door een sterke dynamiek. Mensen verhuizen, wisselen van sociale verbanden in verenigingen en clubs, wisselen van werkomgeving. Veel meer dan voorheen het geval was, voeden ouders hun kinderen op in een relatief maatschappelijk isolement. In deze context hebben gezinnen de opdracht opgroeiende kinderen een stabiele omgeving te bieden.

Kinderopvang heeft voor steeds meer gezinnen een belangrijke functie. Ouders brengen hun kind naar de kinderopvang/buitenschoolse opvang als zij – door werk of andere bezigheden – niet in de gelegenheid zijn zelf de zorg voor hun kinderen op zich te nemen. Naast de familie- en buurtverbanden heeft kinderopvang betekenis als leefomgeving waarin het 'leren' van de kinderen verbreed wordt. Veel ouders kiezen bewust voor deze verbrede leer- en leefomgeving. In deze omgeving leren kinderen:

- communicatieve vaardigheden (taal, omgangsvormen, manieren om emoties te uiten, etc.) die zij nodig hebben om als individu deel te nemen aan groepen in zijn omgeving, c.q. de maatschappij;
- de sociale vaardigheden die zij nodig hebben om vreedzaam samen te kunnen leven in een breder groepsverband, c.q. de maatschappij;
- over de materiële wereld, over hoe de wereld 'werkt';
- over de gedeelde geestelijke wereld van de mensen om hen heen en hoe zij gevoelens en gedachten vormgeven in kunst en cultuur. Kinderen leren er maatschappelijke en intermenselijke normen en waarden.

Voor ouders heeft de kinderopvang ook een belangrijke betekenis. Kinderopvang heeft een taak en functie in het faciliteren en ondersteunen van gezinnen in hun opvoedende taak en het doorbreken van het opvoedingsisollement waarin veel ouders verkeren. Het is deze ondersteuning van de opvoeding in het gezin waar de tegenwoordige kinderopvang inhoud aan moet geven.

Kinderopvang en onderwijs

Het onderwijs draagt de verantwoordelijkheid voor kennisoverdracht aan kinderen: kennis over rekenen en taal, de natuur, aardrijkskunde, geschiedenis, maatschappijleer, expressie door woord en gebaar en lichamelijke vaardigheden. Dit zijn de onderwerpen waarin scholen een vastomlijnde opdracht hebben. Daarnaast dragen scholen bij aan de sociale competenties van kinderen. Kinderen leren op school te leven en functioneren in groepsverband, zij ervaren de betekenis van waarden en normen, zij hebben de gelegenheid om emotionele verbanden aangaan.

De eigenheid van kinderopvang

Dat het onderwijs de verantwoordelijkheid draagt kinderen de kennis over te dragen die zijn nodig hebben om in de maatschappij te kunnen functioneren, is een vanzelfsprekend gegeven. De verantwoordelijkheid voor meer algemene competenties (lichamelijke ontwikkeling, ontwikkeling van sociale competenties, emotionele ontwikkeling) ligt niet uitsluitend bij het onderwijs.

Lichamelijke ontwikkeling, ontwikkeling van sociale competenties en emotionele ontwikkeling zijn bij uitstek de gebieden waarop kinderen zich in vrijheid en onder eigen regie ontwikkelen. Kinderen leren deze vaardigheden – al dan niet onder begeleiding van volwassenen – in de eigen peer-group, in verenigingen waar ze deel van uitmaken, in hobby- en sportclubs, in vrienden- en vriendinnengroepen en ‘op straat’. In de fysiek veilige omgeving van de buurt waar de volwassenen samen de grenzen, de vrijheden en de mogelijkheden van kinderen bepalen, leren kinderen zichzelf te zijn. Het is de plek waar ze vrij kunnen bewegen, hun impulsen kunnen volgen, hun nieuwsgierigheid naar nieuwe belevingen kunnen bevredigen en waar ze hun lichamelijke krachten leren kennen. Het is de omgeving die een groot beroep doet op de (lijfelijke) persoonlijkheid van kinde-

ren, waar kinderen eerder aangesproken worden op hun cognitieve vermogens en op vormen van zelfbeheersing. Het is deze omgeving van vrije tijd, ontspanning en ontdekking waar de kinderopvang vorm aan moet geven.

Net zoals het gezin en het onderwijs komt de kinderopvang (de dagopvang en de buiten-(voor-, tussen-, na-)schoolse opvang) tegemoet aan de vier basisbehoeften van kinderen (emotionele veiligheid, persoonlijke competenties; sociale competenties; waarden en normen). Daarnaast is kinderopvang bij uitstek de plaats waar kinderen leren wie zij zijn (in de context van de groep, leefgemeenschap, samenleving) en zich in vrijheid kunnen ontwikkelen. Dit veronderstelt dat de kinderopvang – evenals het gezin en het onderwijs – een plaats is waar kinderen veilige en vertrouwde relaties kunnen aangaan. In deze context biedt kinderopvang de kinderen :

- een omgeving waar zij zich veilig voelen en plezier kunnen beleven;
- een verbrede leef- en leeromgeving waar zij betekenisvolle en veilige relaties aan kunnen gaan met kinderen en volwassenen;
- een plek waar zij zelf hun activiteiten en bezigheden kunnen invullen;
- een plek waar zij volwassen ontmoeten die hen begeleiden en stimuleren in het ontdekken van de wereld;
- de vrijheid de regie te voeren over hun eigen leven en daarmee te 'oefenen' voor een leven in onze complexe maatschappij.

Onder begeleiding van de pedagogisch medewerkers, leren kinderen spelenderwijs:

- communicatieve vaardigheden (taal, omgangsvormen, manieren om emoties te uiten, etc.) die zij nodig hebben om als individu deel te nemen aan groepen in zijn omgeving, c.q. de maatschappij;
- sociale vaardigheden die zij nodig hebben om vreedzaam samen te kunnen leven in een breder groepsverband, c.q. de maatschappij;
- over de materiële wereld, over hoe de wereld 'werkt';
- over de gedeelde geestelijke wereld van gevoelens en gedachten, maatschappelijke en intermenselijke normen en waarden.

Een pedagogische driehoek

Kinderen leven in gezinnen, gaan naar school en naar de kinderopvang. Het is duidelijk dat de scheidslijnen tussen gezin, onderwijs en kinderopvang niet strak afgebakend zijn, en zelf niet mógen zijn. Gezin, onderwijs en kinderopvang zijn geen drie gescheiden leefwerelden, maar vormen samen een driehoek. Deze driehoek is niet leeg maar wordt gevuld door de

gezamenlijke verantwoordelijkheid en de onderlinge verbondenheid van de volwassenen die vormgeven aan de gezinnen, het onderwijs en de kinderopvang én door de kinderen natuurlijk.

De volwassenen in de driehoek delen met elkaar een doel: de opvoeding van de kinderen. Zij kunnen dit doel niet bereiken anders dan in onderlinge verbondenheid en democratische samenwerking.

De kinderen in de driehoek zijn niet louter de passieve ontvangers van zorg en aandacht. In de interactie met de volwassenen om hen heen, hebben kinderen een eigen stem en daarmee oefenen zij invloed uit op hoe hun leefwereld vorm krijgt. Het is in deze interactie waarin zij bij uitstek kunnen leren wat het betekent om samen te leven in een democratische (wereld)gemeenschap.

DE KUNDE VAN KINDEROPVANG

Gegeven dat:

- **het opvoeden van kinderen een maatschappelijk belang is;**

Het maatschappelijk belang van een goede opvoeding van kinderen is evident. Kinderen zijn de borging van de toekomst van de samenleving. Het is van belang voor onszelf en onze nakomelingen dat onze kinderen onze verantwoordelijkheid voor onze samenleving van nu, kunnen en willen overnemen. Dat kunnen en willen zij alleen als zij goed opgevoed zijn. Wat is een goede opvoeding? Op die vraag zijn al eeuwen antwoorden gezocht en gegeven en elke tijd vindt zijn eigen, nieuwe en tegelijkertijd veelal dezelfde antwoorden.

De laatste decennia heeft de individuele ontwikkeling van kinderen in het centrum van de aandacht gestaan. Te veel, betoogt Mischa de Winter in *Bouwstenen voor een betrokken jeugdbeleid*. In zijn hoofdstuk *Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid in het algemeen belang; de noodzaak van een democratisch-pedagogisch offensief* ontwikkelt hij de stelling dat het algemeen belang als doel van opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid te veel uit het oog is verloren, omdat het individuele belang een steeds hogere prioriteit heeft gekregen.

Nu is aandacht voor het individuele belang niet strijdig aan het algemene belang, maar veronachtzaming van het algemene belang, leidt onherroepelijk tot desintegratieve tendensen.

Aandacht voor de individuele ontwikkeling en ontplooiing van kinderen is een algemeen belang in economische zin: de maatschappij vaart er wel bij als haar burgers kundig, vaardig, creatief en competent zijn.

Daarnaast is – in de woorden van Mischa de Winter – ‘hernieuwde aandacht voor dat algemeen belang (...) als richtsnoer voor publieke én private socialisatie, (is) dringend noodzakelijk, juist in een tijd van groeiende nadruk op het eigenbelang, van desinteresse in de publieke zaak, van toenemende pluriformiteit, afnemende sociale cohesie en oprukkend fundamentalisme. Sterker geformuleerd: de democratie is het aan toekomstige burgers (en dus aan zichzelf) verschuldigd om alle

mogelijke en toelaatbare pedagogische middelen in te zetten ter reproductie, cultivering en koestering van haar grondbeginselen en uitingvormen. Democratieopvoeding is zo niet langer slechts een kwestie van persoonlijke pedagogische keuzes, maar tevens een urgente pedagogische verantwoordelijkheid.'

- **de primaire verantwoordelijkheid voor de opvoeding van kinderen bij de ouders ligt en plaatsvindt in het gezin;**

De primaire verantwoordelijkheid voor het opvoeden van kinderen ligt bij de ouders. Dit uitgangspunt is niet omstreden en is vastgelegd in het Nederlandse familierecht (Boek 1: bw) en is door achtereenvolgende regeringen bevestigd. Het uitgangspunt is op diverse plaatsen vastgelegd in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (o.a. preambule, artikelen 7, 9, en 18).

Het garanderen van het recht van kinderen om door hun ouders te worden opgevoed is niet voldoende. De samenleving moet ook aangesproken worden op haar verantwoordelijkheid voor de ondersteuning van gezinnen om een goed verlopende opvoeding mogelijk te maken en te bevorderen. Aan de ondersteuning van gezinnen geeft onze samenleving op velerlei manieren vorm. Ouders en gezinnen worden ondersteund door onder andere het recht op zwangerschaps- en ouderschapsverlof, levensloopregelingen en kinderbijslag. In pedagogische zin worden zij ondersteund door voorzieningen voor opvoedingsondersteuning, onderwijs en kinderopvang.

- **kinderen niet alleen door de ouders maar ook door andere volwassenen in de sociale omgeving van het gezin opgevoed worden;**

'It takes a village to raise a child', is een oud en erg 'waar' Afrikaans gezegde. Het is niet minder waar voor onze West-Europese samenleving.

Het gezin is de belangrijkste opvoedingscontext voor kinderen maar niet de enige. Vrijwel meteen na de geboorte maken kinderen contact met de wereld buiten het gezin: kraamzorg, kraambezoek, consultatiebureau, kinderdagverblijf of peuterspeelzaal... Deze lijst kan eindeloos aangevuld worden. De complexe interacties tussen ouders, kind en omgeving beïnvloeden in hoge mate het opgroeien van kinderen.

De 'village' waarin een kind opgroeit, beïnvloed vanuit twee perspectieven de opvoeding van kinderen. Het eerste perspectief is indirect: de inbedding in een ondersteunende sociale omgeving bevordert de opvoedingmogelijkheden van de ouders. Het tweede perspectief is direct: elke volwassene waarmee een kind contact aangaat, geeft mede vorm aan de opvoeding van het kind.

Dit maakt de sociale omgeving mede verantwoordelijk voor de opvoeding van kinderen. De instituties in de opvoedingomgeving van kinderen zoals kindercentra, scholen, Centra voor Jeugd en Gezin, sport-, vrijetijds- en cultuurinstellingen kunnen en moeten aangesproken worden op hun verantwoordelijkheid. Van deze instituties kan gevraagd worden hun pedagogische doelen te expliciteren en verantwoorden wat de kwaliteit van hun pedagogisch handelen is.

- **het overgrote deel van de kinderen gebruikmaakt van de kinderopvang;**

In het Verdrag inzake de Rechten van het Kind is een bepaling opgenomen die de deelnemende staten verplicht 'alle passende maatregelen (te nemen) om te waarborgen dat kinderen van werkende ouders recht hebben op gebruikmaking van diensten en voorzieningen voor kinderopvang waarvoor zij in aanmerking komen' (art. 18, derde lid). In Nederland is er lange tijd vanuit gegaan dat kinderopvang een zaak is van ouders en werkgevers. De overheid stelt weliswaar kwaliteitseisen, maar is daar terughoudend in.

Ruimhartiger is de overheid de afgelopen jaren geweest in het weg nemen van financiële drempels voor ouders waardoor kinderopvang voor alle ouders, ongeacht inkomen, maar wel op voorwaarde van een betaalde werkkring, bereikbaar is geworden. Volgens de verwachtingen van het Centraal Planbureau zal eind 2008 meer dan de helft van de jongste kinderen (nul tot en met drie jaar) gebruikmaken van dagopvang en gastouderopvang. Omgerekend naar werkende ouders betekent het dat meer dan zeventig procent van gezinnen met werkende ouders met jonge kinderen gebruikmaakt van formele kinderopvang (dagopvang en gastouderopvang). Betreft men het gebruik van peuterspeelzalen en VVE-voorzieningen voor kinderen tot en met drie jaar bij deze cijfers, dan kan gesteld worden dat vrijwel alle Nederlandse kinde-

ren vóór zij naar de basisschool gaan, een kindercentrum bezocht hebben.

Het gebruik van buitenschoolse opvang concentreert zich voornamelijk bij de jongere kinderen en neemt sterk af naarmate kinderen ouder worden. Volgens de verwachtingen van het Centraal Planbureau zal eind 2009 meer dan 30 procent van de jonge basisschoolleerlingen gebruik maken van de buitenschoolse opvang.

De algemene verwachting is dat deze tendens in de buitenschoolse opvang zich zal voortzetten. Daarbij wordt hard gewerkt aan de ontwikkeling van een totaalconcept voor schoolkinderen waarin opvang en onderwijs zodanig geïntegreerd zijn dat zij kinderen een volledige dagbesteding kunnen bieden waarin, leren, spelen, sport, cultuur en 'vrije tijd' evenwichtig verdeeld zijn.

heeft kinderopvang een maatschappelijke en pedagogische opdracht ten aanzien van:

- **ouders;**

Kindercentra nemen de zorgende, begeleidende en vormende taak van ouders over op die momenten dat ouders – om welke reden dan ook – daarvoor kiezen.

Kindercentra zijn ontstaan als 'opvangvoorziening' en hebben als zodanig een belangrijke functie. Kindercentra nemen de zorgende, begeleidende en vormende taak van ouders over op die momenten dat ouders – om welke reden dan ook – daarvoor kiezen.

De tijd van de vanzelfsprekendheid van een verdienende vader en een verzorgende moeder hebben we ver achter ons gelaten. Ouders 'moeten, willen en kunnen' (een deel van) de opvoeding van hun kinderen delen met anderen. Ouders 'moeten' omdat zij veelal de noodzaak voelen om meer dan één salaris in te brengen voor het onderhoud van het gezin; ouders 'willen' omdat mannen en vrouwen in toenemende mate gelijkwaardig deel willen nemen aan het maatschappelijk leven en hun verantwoordelijkheid voor het gezin willen delen; ouders 'kunnen' omdat de opleidingen en voorzieningen voor het combineren van arbeid en

zorg hen gelijke kansen biedt hun maatschappelijke ambities te verwezenlijken.

Ouders moeten, willen en kunnen, maar niets verplicht hen de keuze voor kinderopvang ook werkelijk te maken. Uiteindelijk blijft het een vrije keuze van ouders hoe zij de opvoeding van kinderen en de zorg voor het gezin verdelen. Daartegenover staat de maatschappelijke taak het ouders mogelijk te maken te kiezen en hun verantwoordelijkheden op die manier in te vullen die zij wenselijk achten.

Kindercentra voeren deze maatschappelijke taak uit. Om ouders een werkelijke keuze te kunnen geven, moeten kindercentra een kwaliteit bieden in de zorg, de begeleiding en de vorming van de kinderen die niet ter discussie staat.

Kindercentra bieden aan ouders een omgeving waarin de opvoedingsverantwoordelijkheid voor kinderen centraal staat, waar zij professionals in opvoeding en andere ouders kunnen ontmoeten en waar zij ondersteuning kunnen vinden in hun opvoedende taak.

Nederlandse kinderen groeien op in gezinnen. Het overgrote deel van de Nederlandse gezinnen bestaat uit de biologische vader en moeder en één of meer kinderen. Daarnaast is er een flink aantal gezinnen dat door minder traditionele patronen gekenmerkt worden: eenoudergezinnen, samengestelde gezinnen, gezinnen met ouders van het zelfde geslacht, et cetera.

Het gezin is van oudsher de plaats waar kinderen opgroeien en opgevoed worden. Sinds het midden van de vorige eeuw is er veel veranderd in het functioneren van gezinnen en in de structuren die het omgeven. In vergelijking met een halve eeuw geleden zijn gezinnen kleiner geworden waardoor jonge ouders van nu geen vanzelfsprekende leerschool-in-opvoeden gehad hebben. Gezinnen verhuizen vaker naar nieuwe woonomgevingen waardoor familie en vrienden niet langer deel uitmaken van de dagelijkse sociale omgeving. Veel meer dan voorheen het geval was, voeden ouders hun kinderen op in een relatief opvoedingsisolement en er zijn aanwijzingen dat er onder jonge ouders sprake is van een zekere opvoedingsverlegenheid.

Uit onderzoek is gebleken dat de sociale omgeving een belangrijke factor is in het succes van de opvoeding. Voor een goede opvoeding van

kinderen is er een sociale context nodig. Kindercentra bieden ouders een sociale context waar het opvoeden van kinderen centraal staat. Kindercentra bieden een opvoedingsomgeving waar professionals hun kennis over het verzorgen, begeleiden en vormen van kinderen willen delen en waar ouders elkaar kunnen ontmoeten, zich met elkaar kunnen verbinden en zo ondersteuning vinden in hun opvoedingstaak.

- **Kinderen;**

Kindercentra bieden kinderen professionele verzorging, begeleiding en vorming in hun persoonlijke, sociale, lichamelijke en morele ontwikkeling.

Kenmerkend voor kindercentra is dat kinderen er opgevoed worden door volwassenen die daarvoor opgeleid zijn, door professionals. De betekenis van de opvoeding in kindercentra is niet beter dan de opvoeding in het gezin; het betekent wel dat de opvoeding in kindercentra *anders* is. Kindercentra bieden uitgebreidere en aanvullende opvoedingsmogelijkheden. Een leidster zal een baby voeden en verluieren zoals de eigen ouders dat doen, zij zal een peuter een activiteit aanbieden die ook thuis kan plaatsvinden en zij zal een schoolkind uitdagen op een manier waarop grotere buurtkinderen een kind uitdagen als het in de straat of op het plein speelt. Wat kindercentra onderscheidt is dat de pedagogisch begeleiders in de kinderopvang naast basale 'ouderlijke' vaardigheden beschikken over kennis, vaardigheden en inzichten die hen in staat stellen verschillende individuele kinderen te volgen en observeren en hen te verzorgen, begeleiden en vormen op een manier die passend is voor elk specifieke kind. Professionals in de kinderopvang hebben kennis van de ontwikkeling van kinderen, zij weten hoe zij kinderen kunnen stimuleren en wanneer zij moeten en kunnen bijsturen als een ontwikkeling minder optimaal verloopt. Door deze professionele inbreng in de opvoeding van kinderen vervullen kindercentra een ondersteunende, aanvullende en zo nodig signalerende, corrigerende en preventieve functie in de opvoeding.

Kindercentra bieden kinderen de mogelijkheid hun talenten te leren kennen, deze te ontplooien en te ontwikkelen.

Kindercentra bieden kinderen de mogelijkheid te leren van een grote verscheidenheid aan ervaringen en materialen. De begeleiding en vorming die een kindercentrum is erop gericht kinderen kennis te laten maken met uiteenlopende activiteiten en hen zo hun interesses, voorkeuren en talenten te laten ontdekken en ontwikkelen. Een onlosmakelijk element van de opvoeding in een kindercentrum is dat kinderen hun ervaringen, ontdekkingen en belevenissen kunnen delen met verschillende andere kinderen en volwassenen. Hierdoor wordt de veelzijdigheid van opgroeiende kinderen optimaal aangesproken en gestimuleerd.

In een kindercentrum leren kinderen alles wat zij moeten of kunnen leren in een bepaalde fase van hun ontwikkeling. Kenmerkend voor het leren in een kindercentrum is dat het zich spelenderwijs voltrekt. Spelen is plezier maken, is opgaan in de eigen activiteit en kan alleen gebeuren in vrijheid, op eigen sturing en initiatief van het kind. Pedagogisch begeleiders in de kinderopvang zullen de kinderen ondersteunen in dit vrije spel en hen stimuleren eigen keuzes te maken. Daarmee biedt de opvoeding in een kindercentrum aan kinderen uitgelezen mogelijkheden om hun eigen identiteit en talenten te ontwikkelen en ontplooien.

Kinderopvang biedt kinderen een veilige omgeving waarin zij zichzelf kunnen zijn, aandacht en respect ontmoeten voor hun individualiteit en waar zij aangemoedigd worden verbindingen aan te gaan met andere kinderen en volwassenen.

Kenmerkend voor de opvoeding in kindercentra is dat kinderen leven, spelen en leren in groepen. Leven is spelen, spelen is leren. Er bestaat echter geen spel zonder spelregels en het is dat wat kinderen in een kindercentrum van en met elkaar leren: zij leren spelenderwijs de spelregels van het samenleven.

In onze individualiserende en verbrokkelende maatschappij is leren samenleven met anderen een groot goed. Een kind dat alleen de normen en waarden, gebruiken en gewoonten leert kennen van de eigen groep (familie en sociaal-culturele context) is onvoldoende voorbereid op een

actieve deelname aan de complexe en veelvormige samenleving als de onze. In een kindercentrum krijgen kinderen de gelegenheid spelen-derwijs te oefenen in het vormen van een leefgemeenschap, te ontdekken wat hun plek daarin is en hoe zij mede verantwoordelijkheid kunnen nemen voor het geheel. Zij leren er wat het betekent respect te hebben voor anderen en respect te ontmoeten voor hun eigen individualiteit. Zij ervaren wat het betekent om verbindingen aan te gaan met anderen, welke waarde dat voor hen heeft en welke inbreng dat van hen vraagt. Zo bieden kindercentra kinderen een oefenschool waarin alle kinderen welkom zijn en waar zij opgenomen worden in een democratische leefgemeenschap waarin de eigenheid van elke deelnemer – kind of volwassene – gerespecteerd wordt.

- **en de maatschappij.**

Kinderopvang is een voorwaarde voor het vergroten van arbeidsparticipatie van met name vrouwen.

Het primaire maatschappelijke belang van kindercentra is gelegen in het feit dat zij beide ouders – in de meerderheid van de concrete gevallen de moeders – de gelegenheid geven om actief te participeren in het maatschappelijk leven. De maatschappij is ermee gediend dat zoveel mogelijk volwassenen participeren op de arbeidsmarkt en dat al het potentiële talent wordt aangeboord en benut. Goede kindercentra maken het ouders mogelijk hun eigen talenten te ontplooien.

De kinderopvang neemt – in samenspraak met ouders en andere opvoedingsparticipanten – de verantwoordelijkheid voor het vormgeven van een opvoedingsomgeving waarin kinderen optimale kansen krijgen om hun talenten te ontdekken, ontplooien en ontwikkelen en leren deel te nemen aan een democratische leefgemeenschap.

De maatschappij heeft behoefte aan mensen die hun talenten kennen en benutten, die hun weg kunnen vinden in een toenemende complexe wereld en die de vaardigheden hebben om mede vorm te geven aan eenheid in verscheidenheid. Jong geleerd is oud gedaan mag als gezeg-

de uitgeleefd klinken, het wordt nog steeds en steeds vaker met wetenschappelijk onderzoek onderbouwd. Investeren in de eerste en jonge jaren van kinderen, betaalt zich maatschappelijk in veelvoud terug. Kindercentra hebben – samen met de ouders, het onderwijs en andere opvoedparticipanten – in deze een belangrijke taak te vervullen. De kindercentra – waar kinderen vanaf jonge leeftijd kunnen komen en die een belangrijke rol blijven spelen bij de invulling van hun vrije tijd naarmate zij ouder worden – bieden kinderen naast hun thuis- en schoolsituatie extra mogelijkheden hun talenten te ontplooiën en deel te nemen aan het sociaal-culturele leven in de maatschappij. Het eigen van de bijdrage van kindercentra is gelegen in de stimulans die kinderen er krijgen om in een veilige sociale omgeving in vrijheid te spelen en te leren, zonder toetsen en eindtermen.